

מצות תכלת בזמנו

העולה מדברי רבותינו ז"ל אודות מצות התכלת וחיובה בזמן הזה

בראשונים מבואר שניתן להחזיר את התכלת בזה"י • תכלת עשויה מחלזון, דהיינו שבלול • במקרא ובחז"ל מבואר שהתכלת היה נפוץ גם אצל או"ה • היה שבלול יחיד ידוע אצל או"ה, שעשו ממנו צבע כחול, בשם פורפורה • השבלול הזה מתאים לכל הידוע על החלזון • מחז"ל מבואר שלא היה עוד חלזון דומה • יש כבר מחכמי ישראל שכי' שהפורפורה הוא חלזון התכלת

ה'ג ונמפרקים שם [שרק מזה שחלזן חי יותר מו' חדשים אלו יודעים שיש לו נידים ועלמות, וכל זה היה נראה שאין לו], ונחיר המיוחסים להרין שנת קצ. שכי' ש"אלי חלזון שהוא גוף אטום כחלזות הללו שגאששות ואיש צנל אינרים', וכן הוא ברש"י שם עה. בשם הרמב"ן והרא"ש ;

ויש לו נרתיק (דברים רכז ז יא, שה'ש רכז ד יא, פסיקתא דרב כהנא פ' בשלת, מדרש חזקוני פ' כג ז"ל ולמד מן החלזון שכל זמן שהוא גדל נתיקין גדל עמו', וכ"כ הערוך ערך חלזון ז', ומוסף הערוך ערך חלזון ג', שהוא מוקף, וכן מפורש בפיהמ"ש להרמב"ם כל"ס פ' יז א [בפרקטס הרי מלא קרח], "לא שקבר חלזון בראשו: הוא האלף של צנל חי הימי הנקרא חלזון");

הרי שיחלזון' הוא הנקרא 'snail' באנגלית, ו'חילזון' או 'שבלול' בעברית.

גם מרש"י (דברים ח ד) והרא"ש (דברים כה ד) נראה כן [רש"י מעתיק את המדרש הנ"ל יצא ולמד מן החלזון' ובמקום 'חלזון' כותב 'חומטי', וז"ל : "ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו", והוא עצמו (ויקרא יא ג, ויגעה יא) תרגם 'חומטי' לילימציה", וכן תרגם את המילה 'שבלול' (שנת טז); גם הרא"ש מביא את המדרש הנ"ל ובמקום 'חלזון' כתב 'שבלול'];

וכן פי' רש"י בהדיא (ע"ז כה): "משקדי חלזוני: לימ"ץ"א בלע"ז", וכן איתא בפ"י רגמ"ה (בסוטה לה): "חלזון קורין בלעז לימ"ץ"א [לימצה-limace בצרפתית הוא הנקרא 'חילזון' או 'שבלול' בעברית 'snail' באנגלית].

וכן היא משמעות המילה 'ח'לזון' בערבית²³ (ספר השבטים ל"י אכן גאלה, ערך זכ"ל-²⁴ וע"ע בספר המדריך המספיק לר' תחומם היושגלי [תלמוד הרמב"ם] ערך 'חלזון שכתב פיהמ"ש: "חלזון... לא חלזון צערי גם כן).

וכן כתבו להדיא, שהחלזון הוא 'חומטי': היעב"ץ (נפי' סידורו פ' זליה בן נקדש, המהר"י כהן [חתן המהר"ל, נפי' על מדרש חזקוני ה"ל, התפארת ישראל (ע"פ הערוך, בפרקמיון לסדר מועד), התבואות הארץ (ח"ב פ"א), והמתנות כהונה והעץ יוסף (בפרקים רכז ה"ל).

זהות חלזון התכלת

בחז"ל מבואר שהחלזון שממנו היו עושים את התכלת היה ניצוד בחלקו של זבולון (מגלה ו, ותרנוס יונתן פ' חלת הכרזה ל' יע, וספרי שם) על חוף הים הגדול בין סולמא דצור וחיהפ (שנת טז, טו).

וידוע לנו מהנביאים והכתובים ומדברי חז"ל שאומות העולם השתמשו בצבע התכלת מהחלזון בימי קדם (ויחיי' י ט, ויחזקל כג ו, שם כז ז, ושם כד, דה"ז, ז ו, אסתר א ו, שם טו, וע"ע בראשית רבה מוקף פר' אל [שם מביא שהשתמשו בחלזון גס], שנת כו, פיהמ"ש ז"ל, וכ"כ מדרש הרד"ז סי' תרפ"ה והפי' יהושע שנת עה).

והנה בספרי בראשית או"ה²⁵ הוזכרה רבות צביעת צבע צבע כחול"²⁶ וסוגל מזן חלזון הנקרא **פורפורה**, אשר מקום עשייתו היתה בארץ ישראל באזור צור וצידון.

וכתב היעב"ץ (מסעפח ספרים פ"ד) "ובענין צידת חלזון אמרו... מסולמא דצור ועד חיפה, וכדבר הזה ממש כתבו גם סופרי אומות העולם, כותבי ישובי המדינות והנמצא בה לצורך העולם, וזכרו שלא נמצא במקום אחר הדג שצובעין בדמו תכלת כי אם בין שני מקומות הללו וכו'. "²⁷ [בספרי או"ה הקדמונים לא הוזכר שום בריה אחרת שצובעין בדמה, כי אם חלזון הפורפורה.]

¹⁰ המשווה בין מדרש הנ"ל לדברי רש"י, יראה שדבריו שם הם העתק מהמדרש, וע"ש ברבינו בחיי שהעתיק את כל דברי המדרש כצורתם וגם הוא כותב 'חומטי' במקום חלזון.

¹¹ וע"י בבראשית רבה (פ"י נא) "כמו שבלול תמס יחלזן... כהדיון כיליילי סיליי לימצא" [המדרש עצמו מתרגם 'שבלול' כילימצא].

¹² ע"פ ספר המתרגם שם (בעמוד א'), וכ"ה בספר תרגום הלע"ז [ערך נימיו, ע"פ רש"י כתי"י פרמא, וכ"ה בהגוי' במהדורות עוז והדר, וכן תיקנו במהדורות וגשל; ומסתבר שבכ"י היה כתוב "לימ"ץ", ונשתנה ל"לימצה" לני"י הפרדת ה"ץ] בדפוס וינצ'ה, ובמס' ר' לינימיו' בדפוס ווילנא.

¹³ ועיין רבביע' ויקרא יא יז, ש"ישיש כדמות ראייה" מלשון ערבית ללשה"ק "בעבור היות שתי הלשונוות קרובות" [ע"ע מגילה יח]; וכל שכן לארמית [ע"י רמב"ן שמות ל כב, והקדמת ספר המעריך].

¹⁴ וכן הוא במילונים של ערבית ופרסית עד היום.

¹⁵ וכוונתם ככה"י לחילזון עם קונוכה, ככ"ל.

¹⁶ וע"י בסי' כפתור פרח (פ' יא, ח"ב ע' כב במהדורה החדשה) שהוכיח נגמ' זו שמקומות אלו הן מחלקו של זבולון, יש לציון שהעיר חיפה היתה מכונה אצל או"ה 'פורפיריום', ככה"י על שם צביעת הפורפורה שהיתה שם.

¹⁷ ע"ינ"ש בראב"ע (נ"סח, מחדו' מוסד הרב קוק) שמדובר בתכלת מהחלזון.

¹⁸ ארכיסטו [חי בתחילת תקופת בית שני] [בספרו היסטוריה אנטימיון], סטראבו [בס' גאוגרפיה], ויטרוביוס [בס' די ארכיטקטורא] [נשיהם חיו בסוף בית שני], פליניוס [באנציקלופדיה שלו 'תולדות הטבעי שמקיף את כל הידוע על הטבע בפניו, שם הורחב הרבה בנושא הצבעים] [חי בזמן החורבן], ועוד.

¹⁹ בלשונם 'יקוניטניון', ו'ליוידוס', או 'קוניקליא'. ר' אברהם הרופא [שהקדמת ספרו כ' שהיה בקי בלשונות ובכתבי היוונים והרומיים, ובקיאיות גדולה ניכרת לאורך כל ספרו] כתב בס'י שלטי הגיבורים (פ' עט) שכתבלת נעשת מפרח והפורפורה, וגם [פ' מד] שכתבלת "הוא הצמר הצבעו כעצם השמים". ממצא גם אחד מחכמי הגויים [אפיפניוס מסליס, בספרו על אבני החושן] שכתב שהספירניון [ספיר] בלשונו ובכינויו [חז"ל] דומה לפורפורה [ולחבדיל כמו שהז"ל דימו את התכלת לספיר [חולין פט, ומשנת ר"א פ' די].]

²⁰ יש כוונתו גם להזכיר חכמי האומות שנמצא בכנרת [וגם זכרו במפורש שלא יחיה במים מתוקים], ובא לאפקיז מפשטות לשון הוזה"ק שמשמע שנמצא בסי' כנרת [שמות מח' ושמות קמט]. וכבר תירצו לקשורה זו הרמ"ק והחז"ק"א [נשאין כוונת הוזה"ק לים כנרת הנשמי אלא לספיר מלכות], ועוד, ותירוציהם מובאים [א"ר] בספר לולאת תכלת (עמ' 145). וכ"כ האדמו"ר מראדזין בעצמו [הקדמה למאמר פתיל תכלת] "וכן בימי היוונים והרומים בימים הקדמונים, היה נחשב צמר הצבעו תכלת ליקרות גדול והיו לאות רוממות השרות... ומלאכת הצביעה היה ידוע אז במדינת טוראט ומעת הנחסה המדינה הזאת וכל סביבותיה בחופי ים התיכון ע"י הישמעאליים משכח מלאכת הצביעה..." [ואין כל ספק שמדבר על הפורפורה של היוונים [ומכאן שבה שהתכלת של או"ה והתכלת של ישראל אחת הן].]

גדר מצות תכלת בציצית

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' זליה ה"ג) "במצוה זו שני צויות, שיעשה על הכנף ענף יוצא ממנה, ושיכרוך על הענף חוט תכלת."

איתא בגמרא (מנחות מג): "גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת" [מכלל שיש עונש למי שיש לו תכלת ואינו מטילו, ואינה ירשו'י בלבד].²⁸

בתוספות (נצח מליטא ס"א: ד"ה שחלה) מבואר כי מי שאינו מטיל תכלת בטליתו "עובר על מצות ציצית."

וכן איתא בסי' ערוגת הבשם (מתלמודי צנעל התוספות, ח"ב ע' 210) "אם יש לו שני מינין [לבן ותכלת] ואינו רוצה כי אם במין אחד, מכין אותו עד שתצא נפשו כדין כל מצות עשה."²⁹

וע"ע בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' מג) שכתב שמי שיש לו תכלת ומטיל לבן בלבד, עובר על בל תגרע³⁰ (וכ"כ השפת אמת ר"ה כח: ונראה שכן דעת המ"ז בנדה סי' לה ד"ה ויח, וכ"כ הגרי"פ פערלא ז"ל בפיהמ"ס להר"ם לרס"ג מזה ז).

מצות תכלת בזמן הזה

[לברר שמצוה זו נוהגת בזה"ז ושאינה להחזירה בלי מסורת]

כתב המהר"י"ל (פ"ת החדשות סי' ט): "...וסברא הוא שמא יחזור דבר לקלקולו שיהא התכלת מצוי, כש"כ למאי דכתב סמ"ג (שם כו) דאיתו דג חלזון הוא בים המלח" וכתב סימנין בקל היה לעשות תכלת..."

וכן כתב החמדת שלמה (לה"פ סי' כג) "אין הדבר מוכרח שלא ימצא תכלת אף בזה"ז אם נעמוד על כל הבדיקות כמו שהעתיקם הרמב"ם ז"ל בהל' ציצית."

והארוצות החיים (להמל"ס, סי' ע מהל' כתב "וע"י בשו"ת הרדב"ז [סי' תרפח, החדשות סי' ט]: "...וסברא הוא שמא יחזור דבר לקלקולו מצוי אלא שאין יודעין לצודו עכ"ד, ולפ"י"ז י"ל דגם בסדין בציצית יש חשש דשמא ילמדו [לעשות תכלת בזה"ז]."³¹

גם בדברי גדולי הראשונים מצינו אסמכתאות לזה :

הרי"ף והרא"ש (הל' קטנת סוף מ"ס מנחות, וכו"ה גם צנעור, ר"י, מוק"י, יצינ"ן ושה) הביאו הלכות של תכלת על אף שאין דרכם להביא הלכות שאינן נוהגות בזמן הזה.

בספר החינוך (מליטא ש"א) איתא, "יזוה ימים רבים לישראל לא שמענו מן שזכה לתכלת בטליתו" [נאכל אפשר הוא מכל מקום] [וכן דייק האדמו"ר מראדזין ז"ל בספרו עין התכלת].

והרמב"ן [מלחמות, שנת יז: מדפי הרי"ף] כתב "והנה לבעל המאור [נש"ל שהתכלת מעכת את הלבן] עכשיו במקומות הללו [נשאין תכלת] אין אדם צריך להטיל לבן לבדו" [משמע שבשאר מקומות ייתכן שהתכלת מצויה אף בזמננו] [וכן דייק הגרי"פ פערלא ז"ל, קובץ טעם כה ע' קמא].

מקור התכלת - החלזון

"תכלת אין כשרה אלא מן החלזון", שלא מן החלזון

- פסולת" (תוספתא מנחות פ"ה הל' ו, וכל' נמש' זליה' ש"אן צנעין תכלת אלא בחלזן, וע"ע מנחות מג: "יהא תכלתא הכי צנעין לה, מיייתין דס חלזן, וכן פסק הרמב"ם פ"ב ה"א מהל' זליה).

חלזון הוא תולעת" (נפי' סוהרדין ז"ל, ד"ה חלזון, וכן ברש"י שה"י ויקרא כ"א ו' ורל"ם שם, רלציה שנת סי קלד, ר"ש ורלד"ז על ח"כ מלועד ע פרשתא א' הל' יד; וע"ע צירושגלי שנת פ"א

²⁸ וכתבו הנצי"ב (העמק שאלה, שאילתא קכו ב) והארוצות החיים (סי' יג ב) שזה גם למאי דקיי"ל תכלת אינו מעכב את הלבן, וכן מוכח בדברי הרי"ף והרא"ש (על הגמ' שם) והרמב"ם (פ"ב הי"ב).

²⁹ לשון 'חיובי' מופיעה לגבי התכלת בעד ראשונים בסוגיית 'סדין בציצית' (ש"ב כה: כה:); והם: התוספות, הרמב"ן [במלחמות], הרשב"א, המאירי, תוס' הרא"ש, והר"ן [על הרי"ף]; והרא"ש [תוס' הרא"ש יבמות ח: ד"ה תלמוד] אף כינה מצות תכלת "עשה של חובה". וכ"כ חלבוש [הקדמה לכתבו או"ה] "...שיחייב האדם ללבוש תכלת בציצית בכל יום אם ימצא וכו'".

³⁰ ואף שאמרו בגמ' (מנחות לה:) שאם אין לו תכלת צריך להטיל לבן, כבר כתבו האחרונים (שפת אמת סוכה לא; קהילות יעקב ר"ה סי' ט"ז ועוד) שלא נאמר בל תגרע אלא כשאפשר לו לעשות המצוה בלא ליישב שישתם של ר"ת והגאונים שגם בזמן שאין תכלת בגד פשתן פטור מציצית [ואף מחוטי לבן], על אף שטעם הפטור נוגע רק בזמן שהתכלת מצויה [משום הגזירה שמא יבוא לידי איסור שטטן].

³¹ השמ"י העתיק את סימני החלזון מהרמב"ם (פ"ב מהלכות ציצית הל' ה'), וביום המלח' כוונתו לים הגדול, וכן דרך הרמב"ם בכל מקום לקרוא לים הגדול "ים המלח" [כי כן נקראת בערבית יאבלחאר-אל-מלח] [נפי' פ"י מהל' כלאים ה"א ובמק"ץ שם, וכן בקריית מלך למרן הגר"ח"ק שליט"א, וכ"כ הרד"ל בביאורו לפדרי"א פ"ת, והגר"ח"ק ספר שליט"א האריך בזה בקובץ בית אהרן וישראל גליון צז].

³² ולכן יש לפטור בגד פשתן מציצית גם בלא תכלת ככ"ל, וכ"כ העולת תמיד (ט, ט) "דשמא יתגלה תכלת ויביא לידי איסורא דכלאיים", ותובא במ"ב (סי' יט) שבע"ה"צ אות כט.

³³ משמע שכל צבע בגווי התכלת שבא מכל חלזון [שהיה לפני חז"ל], כשר לתכלת, שהרי בגמ' ובתוספתא כתוב חלזון סתם ולא נתייחד שוב החלזון הכשר, בדרך שתפרש שם בענין תולעת שני שהוא דומה מ"מ לתולעת שבתים, הבה שלא מן התולעת שבתים שמדבר שם בצבע ולא בחומר הצבע, שלומדים דווקא שאפשר להוציא ממנו צבע תכלת ולכן אם הצלחנו מוכרח שזה חלזון של חז"ל]. וע"ע בפ"י מהר"א פולדא לירושלמי (כלאים ט א) שמבואר מדבריו שכל הצורך בחלזון [והפסול בקלא אילן] הוא שיהיה הצבע מדבר 'שיש בו רוח חיים' [ובמשמעות הירושלמי שמדובר שם בצבע ולא בחומר הצבע, שלומדים דווקא מיתולוגיה]. ומסבר בשם הרי"ף הלוי ז"ל ח"י הרי"ז הנצאת מישור, עניינים בשים, סי' ב, וכן נקט הפה"י בקיבוץ ההרל"ן שכל הפסול של קלא אילן הוא בגלל שאינו עומד בפיץ, אך צ"ע מהתוספתא הנ"ל.

³⁴ ומ"מ אין בזה חסרון מצד מ"מ המותר בפיץ; עיין בשו"ת נ"י"ב [מהדוית או"ה סי' ב] ובשו"ת חת"ס (נייד רע) ובאבן גאול (פ"א מהל' כלי המקדש ה"ט), וכן בירר האדמו"ר מראדזין בספרו פתיל תכלת; והרדב"ז [מחדו' דוד טו ע"ב] כתב בפירושו שהחלזון הוא בריה חסידא, וכן נקט מרן הרשב"א אלישיב זצ"ל בפשיטות שהוא מין טמא [קבץ תשובות ח"א סי' ט].

וּכְתַב הַשְׁלֵטִי הַגִּיבּוּרִים (לִרְאֵה הַחֹפֶּה, תְּלִמִיד מֵהֶרֶס קָזִים, פ' עט) "...רַמְשֵׁ הֵיִם שִׁנְקָרָא פּוּרפּוּרָא, וְהוּא חֲחִלּוֹן שְׁצוּבֵעִין בּוֹ הַתְּכַלְתָּ."

וּכ"כ הַחוּתוֹת יֵאִיר (מִקֹּר חֵיִים סִי יֵה סִי כֶּה 3): "בְּחִידוּשֵׁים כְּתַבְתִּי דָדִם חֲלּוֹן שְׁבו צוּבֵעִין תַּכְלַת אֵינוֹ בְּלוּיָא [כְּחֹל], רַק צָבַע פּוּרפּוּרָא [סְגוּל] שֶׁנִּשְׁעָה מִדֶּם דַּ שִּׁנְקָרָא הִגֵּד פּוּרפּוּרָא."

וְכַן מִשְׁמַע בְּרַאבִּינָה (בְּרֻתָּה ס' כה) "וּגְרִיסִין בִּירוּשְׁלַיִמָא בֵּין תַּכְלַת לַכְרֵתִי, בֵּין פּוּרפּוּרִין וּבֵין פְּרִיפִינִין" [מִשְׁמַע שְׁמֵתֶּרְגַם תַּכְלַת 'פּוּרפּוּרִין - דְּבַר צְבוּעַ מֵהַפּוּרפּוּרָא]; גַּם מִשְׁמַע כֵּן בְּפִרְקֵי דְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר (פֶּסֶק 8) וּבִאֲסֹתֶר רַבָּה (פ"י) [שְׁמִפְרָשִׁים הַפְּסוּק "וּמִרְדְּכִי יָצָא בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תַּכְלַת וַחֲזוֹר" שְׁמִרְדְּכִי לִבֵּשׁ 'פּוּרפּוּרִין] [וְכֵן מוֹפ' בְּנוֹסֵף הָעֵדֶךְ עֵדֶךְ פֶּרֶפֶרָא, וַחֲבוּשָׁתָא רָאָם עַל הִירָאִים מִלֹּא חָלָ; וְכִי צִסְפֵּר לִמְדוּי אֲלִיעֶזֶר הַמְּיוּחָם לֵאחֲרָיָל לְ, וְעִמָּתָם הַמֶּלֶךְ חִי דִי 'כִּי זִכָּרָא פּוּרפּוּרָא דַּמְלָאָה וְקִרְאָה צִנָּה הַכְלָא', וְכִי הַגִּרְשִׁי הִירֵשׁ צִפְרִישׁוֹ שְׂרִית צִנְרֻמֶּית דְּבִרִים לֵי יֵט].

הַפּוּרפּוּרָא מַצּוֹי עַד הַיּוֹם עַל חוּף הַיָּם הַגְּדוֹל בֵּין צוֹר לַחִיפָה, וְנוֹדַע בְּשֵׁם זֶה אֶד הַיּוֹם בְּיווֹן²³. כִּיּוֹם הוּא יָדוּעַ בַּעֲיָקֶר בְּשִׁמוֹ הַמַּדְעִי 'מוֹרֶקֶס טִירוֹנְקוּלוֹס' [אַרְגוּמֹן קַהֶּה-קוּצִים' עֵבֶרִית], וּבִדְרוֹ מַכְתֵּב חֲכָמִי אוּרִיָּה הַקְדוּמִיִּים, שְׁכַתְּבוֹ עַל הַפּוּרפּוּרָא לִפְרֵטִי פְּרֻטִים, כִּי הַמּוֹרֶקֶס הַמַּצּוֹי כִּיּוֹם הוּא הַפּוּרפּוּרָא עַלִּיו דְּבָרוֹ הַקְדָּמוֹנִים.²⁵

כְּמוֹ כֵּן נִמְצָא²⁷ בֵּין צוֹר לַחִיפָה שְׂרִידִים שֶׁל בְּתִי צְבִיעָה מִתְקוּפַת חֲזִי'ל עִם עֲרִימוֹת שֶׁל קוֹנִכִּיּוֹת מִמִּין מוֹרֶקֶס, שְׂוֹרִים בְּמָקוֹם הַמְּבֹרָךְ הַצְּבִיעַ, וְכֵן חֲרָסִים עִם שְׂרִידֵי צָבַע.²⁸

בְּגִמְרָא (מַנְחוֹת מוֹד, ז'יט סא:) מְבֹאֵר כִּי עַל מִנֵּת לִזְיִיף אֵת הַתְּכַלַּת הָיוּ מִשְׁתַּמְשִׁים בְּקֵלָא אֵילָן [צָבַע הַמוּפָק מִצִּמְחַ שְׁקוּרָאִים 'אַינִידִיגוֹ בִּלְעִיזָ, וְיִנְיָל בְּעִרְבִית (פֶּרֶךְ עַד קֵלָא אֵילָן, וְיִנְיָי צִנָּה לִי. מִדִּפִּי הִרִיף דִּיה אֵילָן, וְכֵן צִשִׁית הַגִּלְוִיָּהּ מִמְּדוֹ גִּילְפּוּרָא, כִּךְ צ' עֲשׂוֹד 333, וְכִי הִירָ, אֲלֵטִיז צִיָּק צָא)]. צָבַע הַכְּחֹל הָעֲשׂוֹי מֵהַמּוֹרֶקֶס דּוֹמָה מִמֶּשׁ לִצְבַּע הַמוּפָק מֵהַקֵּלָא אֵילָן עַד שֶׁאֵף הַמוֹלְקוּלוֹת [molecules] שֶׁלָּהֶם זֶהִים מִמֶּשׁ²⁹.

בְּרַמְב"ם (פ"י מֵהָל' לִיֵּית הִרָ) מְבֹאֵר שֶׁהַתְּכַלַּת הִיא צָבַע הָעוֹמֵד בְּפִיּוֹ, וְשֶׁאֵר צְבִעוֹנִים אֵינִים עוֹמְדִים כְּמוֹ הַתְּכַלַּת (שֶׁהִיא) [בִּכְסָף מִשְׁנָה (שֶׁס), שְׁלִין מִקֹּר הַרְמִזִּס צִנָּה מַנְחוֹת מוֹד: לְגַיִּי הַתַּחַת מִלֵּת מִקָּלָא אֵילָן] מְבֹאֵר שְׁכוּנוֹתָיו בִּישָׁאֵר צְבִעוֹנִים לְקֵלָא אֵילָן, שְׁהוּא הִיָּה נֶחֱשֵׁב לִצְבַּע חוֹק בּוֹמָן חֲזִי'ל (צִיָּק זָא: וְיֵשׁ' שֶׁס). הַפּוּרפּוּרָא הוּא צָבַע מִיּוּחַד בְּחוּקוֹ, וְהוּא הַצְּבַע הַיְחִיד אֲשֶׁר נּוֹדַע עַלִּיו מִיָּמֵי חֲזִי'ל שְׁחֹק וְיֹתֵר מִקֵּלָא אֵילָן.

תִּיאוֹר הַחֲלּוֹן בְּגַמ' מַנְחוֹת

בְּגַמ' (מַנְחוֹת מוֹד, וְהוֹצֵא גִם צִנָּה' לִיֵּית א', ו') אֵיתָא "ת"ר: חֲלּוֹן זֶה³⁰ - "

• "נִגּוּף דּוֹמָה³² לִים..." אֲכַן גּוּון הַקּוֹנִכִּיָּה שֶׁל הַמּוֹרֶקֶס³³ יִרְוֹק דּוֹמָה לִים³⁴ [וְיֵשׁ מֵהֶם שְׁצָבַעַם טוֹרְקִין מִמֶּשׁ].

• "...וּבִרְיִיתוֹ [תְּבִינַת דִּיּוֹקוּנָא] (רַשִׁי ע"פ שְׁמִיךְ), או "צוֹרְתוֹ" (רַגְמִיָּה) דּוֹמָה לַדָּג...". לִפִּי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּישְׁחֲלוֹן פִּירוּשׁוֹ בַּעַל קוֹנִכִּיָּה, מִכּוֹחַ שְׁכוּנוֹת הַגַּמ' לַצּוֹרֹת הַקּוֹנִכִּיָּה. וְאֲכַן קוֹנִכִּיַּת הַמּוֹרֶקֶס דּוֹמָה לַדָּג [בְּנִיגוּד לַחֲלוֹנוֹת אַחֲרוֹת].³⁵

²⁹ הִתֵּי חֵל כִּי"כ בְּרוּר שֶׁהַפּוּרפּוּרָא הוּא חֲחִלּוֹן עַד שֶׁעַל סִמָּן זֶה קָבַע שְׁגוּון הַתְּכַלַּת הוּא 'פּוּרפּוּרָא' [סְגוּל] לְגַבִּי זָמָן מִשְׁכִּיכֵר [מִפְּנֵי שֶׁעִידִין לֹא נִדְעָה הָאֲפִשְׁרוֹת לִצְבוּעַ מִמֶּנּוּ גַם כְּחֹל].

³⁰ דְּבִרִים אֵלוֹ אֵינִים לִפְנֵינוּ בִּירוּשְׁלַיִם, אֲךָ כִּידּוּעַ אֲבָדוֹ מֵאֲתָנוּ הַרְבֵּה מֵאִמְרִים מֵהִירוּשְׁלַיִם, וְאִם אֲמַנֵם יִיתְכֵּן שֶׁאֵין הָרַאבִּינָה מִתְכוּוֹן לַתְּלִמּוּד יְרוּשְׁלַמִי רַק לְסַפֵּר קְדוּם שְׁהִיָּה מְכוּנָה 'ירוּשְׁלַמִי' נְעִי קוֹבֵץ יְרוּשְׁתִּינוּ, שְׁנָה א' ע' רִי-טוֹ בְּהִעֲרָ, מִי"מ אִם הִבֵּיא אוֹתוֹ הָרַאבִּינָה, בּוֹדָא שְׁהוּא סִפְר מוֹסַמֵּךְ; וְעִי' בְּרִדְלִי בְּסִפְרוֹ קְדָמוֹת הַזֶּהָר, שְׁכַתְּבִי שִׁיפֵר יְרוּשְׁלַמִי הוּא כִינּוֹי אֲצֵל הַקְדָּמוֹנִים לְזוּחִי"ק, וְאוֹ חֲלָקִי זוּחִי"ק שֶׁנִּעְלָמוּ מֵאֲתָנוּ. מְכַל מָקוֹם, מִדְּכַתֵּב הָרַאבִּינָה 'גְּרִסִּינָא בִּירוּשְׁלַמִי', מִשְׁמַע שְׁכוּנוֹתָיו לַתְּלִמּוּד יְרוּשְׁלַמִי.

³¹ הוּא מִשְׁמַע שֶׁם לֵאכִילָה אֲךָ לֹא לִצְבִיעָה [וְלָכֵן יֵאֵל יִתְכֵּן שְׁמַחְמַת צָבַע הַדְּבִיקוֹ עַלִּיו שֵׁם זֶה].

³² עֵינִין סִפֵּר לְטֹאוֹת תַּכְלִית (נ"ע 263), וְכֵן מוֹסַסִּים בִּלִּי חוֹלֵק אֲצֵל כָּל חוֹקִיר הַתְּעִיּוֹת שֶׁהַפּוּרפּוּרָא הוּא הַמּוֹרֶקֶס שֶׁל הָיּוֹם. אֲמַנֵם בּוֹמָנִם וּבְמִקְדוּמָם שֶׁל הַגְּדוּלִים הֵינִי לֹא יָדַעוּ אֵת זֵהוּת הַפּוּרפּוּרָא.

³³ מַצּוֹי שֶׁאֲשֶׁר בְּבִרֵי הַלְכוּת מֵאִרְכִּיאולוֹגִיָּה, אוֹ תְּכַה"פ לְהַבִּיא מִמֶּנָּה סִמָּן, לְגַבִּי הַכְרַעַת מִנִּין הַחֲרָטִים בְּצִבְעֵיהֶם מִמֶּתִי מִדְּבַר (ב"ב ע"ד) סִדֵּר הַפְּרֻשִׁיּוֹת בַּתְּפִלִּין (פֶּסְקִי תוֹס' מַנְחוֹת צָב, סִמִּינ' עֵשִׂין כֶּב, וְהוּבֵא בְּשִׁוְיַת מַהֲרִי"ל קֵלוֹ וּכְעִיקֵר סִמָּן, וּבִבְיָי אוּרִיָּה סִי' לָח), מִשְׁקַל שֶׁשֶּׁקל [רַמְבַּי"ן שְׁמוֹת ל' ג', וּבְהוֹסַפָּה לִפִּי תַּהֲרֹה] עוֹד.

³⁴ עֵינִין בְּסִפֵּר הַתְּכַלַּת ל"ר"ם בּוּרֶשְׁטִין בִּאֲרִיכוֹת (נ"מ 257 וְהֵלָחָה). גַּם עַל שְׁקָל צוֹר מוֹפִיעָה דְּמוּת הַפּוּרפּוּרָא, וְגַם נִמְצָא עֲמוּד בְּצִפּוֹן אֲפִרְקִיָּה עַלִּיו חֲרוּטָה תְּמוּנַת שְׁנֵי חֲלּוֹנוֹת מִסּוּג הַמּוֹרֶקֶס וְכֵן הַמִּוִּלָּה "פּוּרפּוּרִירוֹס" מִשְׁמַעְמוֹתֵה 'מָקוֹם [נְשִׁית] הַפּוּרפּוּרָא, וְנִמְצָאוֹ גַם אֲרִיגִים צְבוּעִים בְּחֹל שְׁחֹכֶם בְּבִדְיוֹת מַעֲבָדָה שֶׁהֶם מֵהַמּוֹרֶקֶס טוֹרְקוּלוֹס.

³⁵ אִם כִּי יֵשׁ חִילּוֹק בִּינֵיהֶם בְּעִמְדִיּוֹת הַצְּבַע, עֵינִין עַל כֵּךְ בַּחֲלָק הַשְּׁאֵלוֹת.

³⁶ כֵּן תִּכְיֵן בְּמַהֲדוֹ עֲזוֹ הַהֲדַר (הַחֲדַשׁ) ע"פ כֵּל דְּפִי' וְכַתְּבִי, [וְכִיָּה בְרִי נָסִים גָּאוֹן (שֶׁבַע ע"ד)].

³⁷ ע"י בְּשׁוּיַת חֲכָם צָבִי (ס' יט) שְׁכַתְּבִי "בְּשִׁלְמָא לּוֹמֵר עַל דְּבַר שֶׁאֵינוֹ דּוֹמָה 'דּוֹמָה' דֶּרֶךְ הוּא אָף דִּלָּא דְּמִי כֵל כִּךְ...". [וְכִיִּי הַמִּשְׁכַּכִּינִי (ס' קט) "וְיָדוּעַ שְׁלִשׁוֹן 'דּוֹמָה' הוּא שֶׁאֵינוֹ לְגִמְרִי, רַק דְּמִיוֹן קֵצֶה, כִּדְאִיתָא בְּסוּכָה (נ"ב) דּוֹמָה לַחֲרוֹת...". וְכֵן מַצּוֹי הַשְּׁלוֹן "דּוֹמָה" בְּדִבְרִי שִׁכּוּל לַהֲתַפְּשֵׁר בַּחֲרָבָה אֲוֹמִים, מִנּוּ בִּירְיָאָה דְּדִמְיָא לְאֻפְתָּא" (וְחִיל מִזֵּ) שִׁפְרִשְׁהוּא הָאֲמֹרָאִים בְּאֻפְנִים שׁוֹנִים, וְעִי"ע בְּמִס' מִדּוֹת ז'ז, "וְהִתְחִיל צַר מֵאֲחִירָיו וַרְחֵב מִלְפָּנָיו דְּמוּתָה לֵאדָרִי".

³⁸ אֵלוֹ שֶׁנִּמְצָאִים מִסּוּלְמוֹת שֶׁל צוֹר לַחִיפָה (עַל פִּי בִּדְיָה בְּכַמָּה חוּפִים שֶׁם) וּלְפַעַמִּים גַּם אֵלוֹ בְּשִׁמְקוֹמֹת אַחֲרִים כִּךְ.

³⁹ בְּמִדְרַשׁ תַּחֲלִים (נ"א) אֵיתָא "...וְיִים דּוֹמָה לְעֶשְׂבִים וְעֶשְׂבִים דּוֹמִים לֵאֲלִילוֹת וְאִילוֹת לִרְקִיעַ" וּמוֹכַח שֶׁאֲפִילוֹ יִרְוֹק קִירָא דּוֹמָה לִים [כִּפִּי שְׁיוּכָה כֵּל הִירֹחַ אֵת הָיִם מְקוּרָב, שֶׁאֵינוֹ כְּחֹל טַהוֹר].

⁴⁰ בִּדְרָךְ כֻּלָּל הַקּוֹנִכִּיָּה מְכוּסָה בְּשִׁכְבָּה דָּקָה שֶׁל יִרְקוֹת הַדּוֹמָה לִקְרָעִיתִי הָיִם, וְלֹא נִרְאָה גּוּון הַקּוֹנִכִּיָּה (שִׁינְדִּי כְּשִׁתְּקוֹנִכִּיָּה מִתִּיבֶשֶׁת) כִּי אִם בְּמִקְצֵה.

⁴¹ וְיֵשׁ שְׂרָצָה לְפֶרֶשׁ שִׁדּוּמָה לִים ר"ל לִקְרָעִיתִי הָיִם [בְּנִיגוּד לִשְׂאֵר חֲחִלּוֹנוֹת בְּאִזּוֹר הָהוּא כִּכְמַעַשׁ וְאֵין עֲלֵיהֶם יִרְקוֹת שְׁוֹרֵמַת דְּמִיוֹן זֶה], כְּמוֹ שֶׁצִּינָה "יִים" שְׁעָשָׂה שִׁלְמָה (מַלְכִים א' ז' א), או "כְּמִים לִים מְכַסִּים" (שְׁעִינֵיהֶם יֵט, טוֹרְדִיק שֶׁם).

⁴² ע"י בְּפִי דּוֹנֵה בֵּן תַּמִּים לְסַפֵּר צִירָה (נ"ו מ"ה) שְׁכִי עַל תַּלְיָי [וְהִמְשִׁיל בְּמִזְלוֹת (בִּי' יוּיִד קָמָא 8) צִצּוֹרֹת, כְּשִׁתִּי קִשְׁתוֹ מְחוּבְרֹת, כּוּה- 10] "וּמָה שְׁבִינִיָּה יִקְרָא גִנְיָן וְהוּא דּוֹמָה אֵל דָּג, דָּק הָרָאָם, וְהוֹבֵב דָּג, וְהוּלֵב וְהַבְטָן".

• "...וְעוֹלָה אַחַת לִשְׁבַעִים [י"שְׁבַע' בְּמִס' צִיצִית] שְׁנָה..." בּוֹזְמָן הַזֶּה סִימָן זֶה אֵינוֹ קִיִּים, וְכְמוֹ שְׁכַתֵּב הַרְדִּבָּז' (ש"יֵּת ס' תַּרְפָּה) "בְּחֲלָקוֹ שֶׁל זְבוּלוֹן הִיָּה עוֹלָה מֵאֲלִי³⁷ מִן הָיִם אֵל הַיִּבְשָׁה וְהָיוּ מִלְקָטִין אוֹתוֹ, וְאַחֵר שְׁגִלוֹ יִשְׂרָאֵל לֹא הָיוּ עוֹלָה, וְהַשָּׂאִיר בְּבוֹרָאָד בְּאַרְץ מִדְלַת הָעַם לְכוּרְמִים וְלִיּוֹגֵבִים, וְאִמְרוּ רז"ל אֵלוֹ צָדִי חֲלּוֹן, מִשְׁמַע שְׁהָיו צִרְכִּינָן לַצּוּדוֹ."³⁸

• "...וּבִדְמוֹ צוּבֵעִין תַּכְלַת, לְפִיכֵךְ דְּמִיו יִקְרִים"³⁹ [וְכֵן בְּמַנְחוֹת מוֹד: דּוֹמָה שֶׁל זָכֵב, וְכִיִּי רַשִׁי מְנִילָה ו. וְיִצִּי סִאָה], וְכֵן כְּתָבוֹ חֲכָמֵי יוֹן שֶׁהִצְמֵר הַצְּבוּעַ בְּפּוּרפּוּרָא הִיָּה יִקֵּר מֵאֹד.

עוֹד דְּבָרִים שֶׁמַּצִּינוֹ בַּחֲלּוֹן הַתְּכַלַּת וְהַפּוּרפּוּרָא

• שְׁנִיהֶם טוֹמִנִים עֲצָמִם בַּחוּל (מִדְרַשׁ לָקָה טוֹב [פֶּסְקִיחָא וְזִנְרֵתָא], דְּבִרִים לָג, יח).

• דְּמוֹ שְׁצוּבֵעִין מִמֶּנּוּ מִיִּפְקֵד פִּקְדִי⁴⁰ (תוֹס' שְׁנַת טה. דִּיה י' הִכִּי וְתוֹס' כְּחוֹצוֹת ה': דִּה מִיִּפְקֵד פִּקְדִי מְכִרְוִים כֵּן מִהֲגַנָּה ע"פ שְׁעִתָּם צִנְיָן הַפּוּרָה).

• צִרְךְ לְהוֹצִיא הָדָם מִיָּד אַחֵר צִפְעִיתוֹ "כִּי הִיכִי

לְדִלְצִיל" צִיבִיעִיָּה" (שְׁנַת שס) [צָבַע הַפּוּרפּוּרָא מִתַּחִיל לַהֲתַקְלַק מִשְׁעַת מִיתוֹתוֹ"⁴¹].

• "דְּמוֹ שְׁחוֹר כְּדִיו"⁴² (רַגְמִיָּה' הָל' לִיֵּית פ"צ ה'צ) [וְאֲכַן דֶּם הַפּוּרפּוּרָא הַמִּשְׁמַשׁ לִצְבִיעָה נִרְאָה כֶּסֶס שְׁחוֹר עַל בְּלוּטָה הַצְּבִיעַ⁴³].

• הָיוּ עוֹשִׂים מִמֶּנּוּ גּוּוֹנִים הַרְבֵּה (מִדְרַשׁ, מוֹצָאֵה צִרְיָטוֹ חֵיִים פִּלְגִּילָא טְרִית צִרְאֲשִׁית מוֹנֵי יג, "צִינִיִּים סִפּוֹן דְּדִיט מוֹיֵז וְחוֹ חֲלּוֹן, וְעוֹשִׂים מִמֶּנּוּ כֵּל מִיָּדִי לְצִנְיָט...").

• תַּכְלַת נִקְרָאֵת 'טִרְיוֹן' (מוֹסָף הָעֵדֶךְ עַד עֲרִיין, וְנִשְׁעָתָה הוֹדֶפֶס צִחִיד הָעֵדֶךְ עֲלֵמָו) [צָבַע הַפּוּרפּוּרָא הִיָּה נִקְרָא טִרְיוֹן עַל שֵׁם צְבִיעִיתוֹ בְּצוֹר, שִׁנְקָרָא בִּלְשׁוֹן הָעַמִּים טִייר-Tyre; וְכְמוֹ כֵּן נִקְרָאוּ שְׁנֵיהֶם יִקְנִיטִינוֹן, "חוֹר כֶּרֶס וְתַכְלַת, תִּרְגוֹם עֵקִילִס אִיירִינוֹן קֶרְפִּסִינוֹן וְיִקְנִיטִינוֹן" (מִדְרַשׁ אֲסִתֵּר וְמוֹסָף הָעֵדֶךְ עַד אִיירִינוֹן, פ' טִיִּינוֹן, וַע' יִקְנִישׁוֹן, וְכֵן הוּא בְּתִרְגוּם הַשְּׁבַעִים וּבִיּוֹסִיפּוֹן, וְכֵן נִקְרָא הַצָּבַע שֶׁל הַפּוּרפּוּרָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת; אִם כִּי יִיתְכֵּן שְׁהוּא שֵׁם כֻּלָּלִי לְגוּוֹן הַתְּכַלַּת (כְּמוֹפֶרֶס צִנְוֹסָף הָעֵדֶךְ [שֶׁס]).

• תַּכְלַת שִׁימֶשָּׁה הַרְבֵּה לְבַגְדֵי מַלְכִים (אֲסִתֵּר ח טו "לְגִלּוֹס מַלְכוּת הַכְּלָא...", שְׁנַת כו. וְרַשִׁי שֶׁס, רַמְבַּי"ן שְׁמוֹת כֶּה 3) [וְכֵן כְּתָבוֹ מִסְכָּו יוֹן לְגַבִּי צָבַע הַפּוּרפּוּרָא שְׁהִיָּה מִיּוּחַד לְמַלְכִים וְשָׂרִים: "וְעַל יָדוֹ הָיוּ נִיכְרִים מִפְּשׁוּטֵי עַם"; וְכֵן אֵיתָא בִּאֲסֹתֶר רַבָּה (י' יז) "מִלְכָּה לְבוּשׁ פּוּרפּוּרִין..." וּבְמִדְרַשׁ תַּחֲלִים (כֶּב) "שֶׁאֵין דִּרְכוֹ שֶׁל הַדִּיּוֹט לְהַשְׁתַּמֵּךְ בָּהּ", וְעִי"ע בְּמִדְרַשׁ הַגְּדוֹל (בְּמִדְרַכֵּךְ ד' וְשִׁכָּן דִּרְכָן שֶׁל מַלְכִים, פּוּרפּוּרִיא שְׁלֹחַן תַּכְלָתָא"].

• הַתְּכַלַּת נַעֲלָמָה בְּסוּף תְּקוּפַת רַבָּנָן סְבוּרָאִי אוֹ בְּתַחֲלִית תְּקוּפַת הַגָּאוֹנוֹים (פִּיין מַנְחוֹת מוֹד: "מִנֵּר מִנְשַׁכִּי אִיִּיתִי תַּחֲלִילָא בְּשִ

שאלות נפוצות על הפורפורה, ועל החזרת התכלת בכלל

[הערה לקורא – העלון וההערות נכתבו בדקדוק רב, וכלולות בהם תשובות לשאלות רבות שלא התייחסנו אליהן ישירות במדור זה]

נשתכח מלאכת הצביעה ומציאות החללון.¹⁰ וכמו שהעלה שם מרן הגרי"ש זצ"ל בעצמו נאחרי שהביא דברי הבית הלוי "ואנא לא ידענא מה עם ההמצאה אשר המציאו חוקרי זמנינו אם גם עלי חל הטענה הנ"ל" [ולכאן מוסיף במציאות].

♦ בגמרא בבא מציעא (סא:) איתא: "אני הוא שעתידי ליפרע... ממי שתולה קלא אילן בגגו ואומר תכלת הוא", וא"כ נראה שיש איסור בהטלת תכלת פסולה.

ת: בתוס' שם מבואר שעיקר האיסור הוא משום שמבטל מצות תכלת,¹¹ משא"כ בנידון דידן שממ"נ אין כאן ביטול מצות תכלת (וכ"כ הרא"ש בקושרם הלכות צ"מ שם, שצ"ח שאין תכלת מותר להטיל קלא אילן, וכ"כ הבית יוסף סי' ע' ד"ה וכתב הרמב"ם, וכן הובא האלפתי"ם סי' ע' המ"ל ל"ז); והרא"ש שם כתב שמדובר באונאת לוקח, כשמוכר תכלת פסולה בתורת תכלת; והר"י מלוניל (סג) פירש שהאיסור הוא רק במי שמראה עצמו צדיק במה שאין בו (וכ"כ דרש משה ס"פ שלח).¹²

♦ איתא בשו"ע (סי' ע' ה) "יש אומרים שצריך לעשות הצניצת מצבע הטלית והמדקדקים נוהגים כן" ואם אין זו התכלת יש בזה גרעון שאינו לכן כמו הטלית.

ת: כתבו הפוסקים שדין זה אינו שייך לחוטים שבאים במקום התכלת (פירוש הנפס הקדמון ח"ג ע' 217, ש"ת מהרי"ם ב"ק ס"ג, י"ח של שלמה יצחקי ס"א סי' ג, אלוט החיים ונגן גורים על ש"ע, ח"ח סי' ג' אות כה, וכן משמע במ"ז ספיק"י), וזאת מלבד מה שמבואר ברמ"א (סג) שלא נהגו כן [ועיי' בשו"ת ישועות מלכו (סי' א' ו) שכן שלא שייך שום איסור בהטלת ספק תכלת].

♦ אם אין זו התכלת הכשירה, הלא ייתכן שעובר בהטלתו על כל תוסף?

ת: בגמ' (מנחות ז') איתא לגבי תולה קלא אילן במקום תכלת¹³ – "לא יהא אלא לבן", ודקדקו הראשונים מזה שאינו עובר על כך בשום איסור¹⁴ (תוס' שם לת' ר"ש ד"ה התכלת, רא"ש הל' לילית סי' ו', סמ"ג עשה טו, וכן הובא בשו"ת מל"ה סי' ג' וכן מוכח מה שביי"ט מראדון א"ל לא העלה אחד מגדולי הדור חש"ד, ועיי' במסכתא על דברי גדולי הדורות, שם מובא גם הח"א מוסיף לנגוס תכלת אף מספק).

♦ כיצד נדע את הגוון ואת החוזק המדויקים של הצבע?¹⁵

ת: כיון שידוע לנו שקלא אילן הוא אינדיגו, אפשר לדעת הגוון¹⁶; ולגבי החוזק, כתב הרדב"ז (אף כהא, ט"ש שמעיה בן מהמנין) "יש גוון תכלת שהוא שחור [ככה] הרבה, ויש שאינו שחור כל כך" [ומוכח מדבריו שאין בהירות מסוימת שמעבכת בתכלת, וכן מוכח מח"י המיוחסים להרשב"א בסוגיית מראה שני (מנחות מז:), וכ"כ בספר מעשי למלך על הרמב"ם (פ"ח מהל' כלי המקדש ה"א)].

♦ כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (מנחות פ"ד מ"א) "ואינו נמצא בידיו היום לפי שאין אנו יודעים לצובעו, שאין כל מין תכלת בצמר נקרא תכלת אלא תכלת ידועה שאי אפשר לעשותה היום" ומשמע מדבריו שרק גוון מסוים כשר לתכלת.

ת: מהתרגום החדש (הל' ע"א קורא של"ט) לפיהמ"ש עולה כי כל כוונתו אינה אלא שאין כל דבר כחול לתכלת, כי אם צבע תכלת שנעשה מחלזון דוקא; ומה שכתב "שאיין אנו יודעים לצובעו", ר"ל משום שאין אנו יודעים מהו החלזון, וממילא א"א לעשותה היום [וכסיום דבריו: "שאי"א לעשותה היום"] (וכן הביא הגרי"ם טוקאטסקי בספר שיר הקדש והמקדש ח"ה פ"ה מנחת של הגרי"א הלי' הלאו שבדק הרמב"ם במקורו העברי [בכתביו], וכן מוכח מדברי הרדב"ז ה"ל שמו"ק דברי הרמב"ם עליו שאין גוון מדויק מעכצ).

¹⁰ נקודה זו אכן קשה על האדמו"ר מראדון זצ"ל, בגלל שהדין היה מפורסם בכל הדורות, שממית התלמוד ועד ימינו שימש בלי הפסק לצורך דיו לכתובה (והנה שמו- ידיון), ואעפ"כ מעולם לא אמרו שהדין הוא החלזון [אולם מ"מ אפלי"ת שדרך צביעות נשתכח].

¹¹ עיי' מהר"ם, מהרש"א, מהר"ם שי"ף, חת"ס, ושאר מ"פ שם שביארו כן.

¹² ולגבי הסוד של קלא אילן, מבואר בספר הקנה ובסי' שושן סודות (אות מד) שסיבת "טומאתה" של קלא אילן הוא בגלל שאינו יוצא מן הים.

¹³ מבואר שם שנעשה כן בטעות ושכיוון לשם מצות תכלת.

¹⁴ ואם היה בזה איסור לא, היינו צריכים לגזור משום כך גם בבגד צמר כמו בבגד פשתן [שנאמר טיול קלא אילן]. ובאמת לא מצוי ששייך כל תוסף אלא"כ שינה מצורת קיום המצוה [וכאן הרי מותר לעשות חוטים בנטיים]. וגם צריך להוסיף ששנינו כעין קיום המצוה [ועיי' טו"ק סי' א': ד"ה הוואל, שביארו החת"ם על אגד לובל שלא במינו משום שאין האגד כדרך גידולו ואינה חוספה כעין המצוה; וכי' הריטב"א (וסיכה לא): שביד לעבור על ב"ה בבית המכר ברכה רביעית צריך לעשות פריסת כפים כעין מצוותו, והואוהו דבריו בבבלי (סי' קס"א) סי' ט"ז ד"ה (ואם) וכן נמי דעת האגדה, כמבואר בחיי אדם כלל קמ"ח ב'; וכאן אין קיום מיוחד בצבע החוטים בחוטי לבן, ולכן לא יחיה כל תוסף אם חוסיף בהם צבע כלשהו].

¹⁵ באמת לא נראה לומר שהגוון המדויק מעכב, שבכ"מ שמצינו שיש הקפדה על גוון מדויק, הגדירו אותו חז"ל בדקדוק רב, כמו במראות נדר, נגעים, וריאות, ובתכלת לא נמצא שום הגדרה מדויקת.

¹⁶ ולא מצוי באחד אחד מהראשונים שעירבו בתוך הקלא אילן דברים אחרים בכדי להגיע לגוון התכלת [והרמב"ם כתב בהלכות ציצית שבאיטליס לבדו – שהוא סוג של קלא אילן כמבואר בספר הזכרון (סוף פ' שלח), ומתורגם ליליני; עיי' הרמב"ם פיהמ"ש (שביעית ז'), כמו קלא אילן – אפשר לזייף תכלת]. וגם א"א לומר שעירבו בו דברים אחרים, שהרי בב"ק (נז): "מבואר שקלא אילן מיוחד בכך שאינו יורד בצפון [ליבן חזק], וא"כ היה אפשר לבדוק קלא אילן בנז, אם נאמר שהיה מותר בו צבעים אחרים. מבואר ברש"י שם, שסתם קלא אילן [דהיינו לאו דוקא זה שנעשה לזייף את התכלת, שיהיה ענין לערב בו עד סמימיה לעשותו דומה לתכלת] דומה לתכלת. וכ"כ הנצי"ב בפירושו [ענין הנצי"ב על הספרי סוף פרשת שלח] שקלא אילן הוא "צבע הדומה לתכלת בלא שום הרכבה ועירוב".

שאלות על אפשרות החזרת התכלת

♦ במדרש (מדרש רבה והחומה סוף פ' שלח) איתא "ועכשיו אין לנו אלא לבן שהתכלת נגנז" וא"כ איך ייתכן להחזירה?

ת: רש"י (פסחים כג:) פ"י את המילה נגנז: "נשתכח" [וכ"פ' העי' יוסף (מהדורה א"ר הק) על המדרש רבה שם; והיינו שאין הכרח שצבע התכלת נגנז באופן שא"א להחזירו, וגם הרדב"ז (סי' תפס) ס"ל שנשתכח באופן טבעי "כי אינם צריכים לו כי צבע הדומה לתכלת מצוי הרבה"; וכבר הוכחנו לעיל מדברי רבותינו שאפשר שתחזור מצות התכלת].

♦ איתא בספרי (חלף הכרזה שד): "כי שפע ימים יינקו... אמר ר' יוסי פעם אחת הייתי מוהף מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד ושאלתיו בשלום. אמרתי לו פרנסתך במה הוא, אמר לי מחלזון. אמרתי לו- ומי מצוי? אמר לי- השמים! מקום יש בים שמוטל בין הרים וסממיות¹⁷ מכישות אותו ומת וינימק במקומו. אמרתי- השמים! ניכר הוא שגנוז לצדיקים לעולם הבא." שמשע שנגנזה התכלת בדוקא וא"א למצוא אותה [וכבר בזמן התנאים].

ת: בוודאי היה מצוי בימיהם שהרי צבעו ולבשו תכלת עוד מאות שנים אח"כ [כן מוכח בנפס מקדש כ"ח מנחת ר"פ התכלת], ופירש הספרי דבר רב שתמה ר' יוסי שם "היכי היה מתפרנס מחלזון, דמשמע דהוה שכיח ליה [כל כך] לצודו כמה זימני".

ופי' עוד, ששם מדובר בחלזונות מובחרים שרק הם "גנוזים שם לצדיקים לעתיד לבא",¹⁸ וכן מוכח מהספרי, מדלא אמר ר"י שגנוז רק אחרי שהזכיר הזקן שנמצאים במקום מיוחד [וכן זייק האדמו"ר מראדון א"ל במאמר שפ"י טעמי חול].

♦ האריז"ל (שער הכוונות ענין לילית דרוש ד' ו' ע"א, פניה שער הלילית פ"ה) תלה העדר התכלת בחורבן ביהמ"ק.

ת: בגמרא (מנחות ר"ה פרק התכלת, חולין לז:) מבואר שהאמוראים לבשו וצבעו תכלת כחמש מאות שנה אחר החורבן, ובהכרח שהחיוב קיים גם בזמן שאין בית המקדש קיים אם התכלת נבמצא נוכחאשר אינה נמצאת תלה חסרונה בחורבן בית המקדש, וכל כונת האריז"ל אינה אלא לבאר טעם היעדרה, כמבואר בשו"ת וישב הים להגרי"י הלל שליט"א (סי' ג') שכן דרך האריז"ל לבאר נוהג שבעולם ע"פ הסוד, "ורק אם אדם מוחל להדיח בדרך הוראה שכן צריך להנוח, אז ודאי נכון וטוב לומר לויהור לקיים דבריו" עיי"ש; ועיי' בדברי הרח"ג ר' עמרם אופמאן שליט"א (קנץ דברי ואל (סי' ג'), שמבואר שם שהתכלת יכולה לחזור לפני האוילה, ועיי' בדברי הרח"ג ר' עמרם אופמאן שליט"א (קנץ ויהי לנכ' לילית תפס) שמבאר שתכלת היא מקישותין דכלה שכלל ישראל מכינים בעקבתא דמשיחא].

♦ כתב האור החיים (פמדר טו, לה, וכ"כ האלפ"י שם; ויש שנעשה יחס דרש זה להגרי"א ז"ל שלא נאמר 'לדורות' על התכלת "לאמר שהלבן לדורות אבל תכלת בשאין נמצא אין חיוב בו", וא"כ מוכח שהתכלת תעלה.

ת: כתוב רק שבאיזה זמן תעלה, וכבר עברו דורות רבים שלא היתה התכלת מצויה [אך כאשר מצויה התכלת בוודאי שיש חיוב להטילה].

♦ בשו"ת קובץ תשובות (למח הגרי"ם אלשיך א"ל ח"א ג') כתב "והנה טענת הבית הלוי¹⁹ נגד התכלת של הרבי מראדון זצ"ל הוא שאם הדג היה במציאות וגם הוצאת צבעו היה ידוע בכל זמן מהזמנים מעת שנפסקה התכלת מישראל ועם כל זה לא לבשוהו אבותינו, הרי הוא כאילו של לנו בקבלה ומסורת מאבותינו כי זה הדג וצבעו איננו החלזון והתכלת, אף שיש בו כל הסימנים שסימנו בו הנ"ל".

ת: טענה זו אינה נוגעת לתכלת של המורקס, שהרי במשך מאות שנים ייחדה תכלת רומי לבגדי מלכות וגזרה עליה, ועיי"ז

¹⁷ יש שהציעו שזה רמז לחיילי רומי, עיי' מדרש משלי (פרשה ט) "שקמית בידים תתפש. אמר ר' ירמיה דא היא אדום אומנתא רשיעתא...". [ונצי"ז הוא רמז לגזירת מלכות רומי על התכלת]. בספרי בכתח"י ובלקח טוב (וברים לג טו) הגירסא "וסממיות מקיפות אותו, ואין לך אדם שחולק לשם שאין סממיות מכישות אותו וכו'".

¹⁸ ומ"מ בדאי מוכח שלא היה גנוז לגמרי כנ"ל, ואין כוונת המדרש אלא להדיש השטמטון הגנוז לצדיקים, ולבאר הכתוב "כי שפע ימים יינקו", עיי"ש, וכמשי"ש הספרי "שכל ספירות שאובדות בים הגדול... מקיאים לימה של יפו [וי"ח יחפה] שגנוז לצדיקים לעתיד לבא" והרי יש מהם שלא נגנוז שם. כ"י מקורו מהקדמת האדמו"ר מראדון לספרי ענין התכלת [שהופיע כבר בבית הבית הלוי], שהעתיק מאגרת מאחד שכתב לו כן בפקדות הבית הלוי. וא"ל שם "ויחם הגאבדי" בריסק דלטיט יש מסר כל טענה וימוקדו בדבר מציאות במצות התכלת לאחר ממויעותי שיתרבו ויאמר לנו משפכו בזה"ל, כממילא לא ביאר דבריו וזהו זאת מציאת אחר שנשכח, אם ממצאית הדג או הוצאת צבעו, ורק אחרי כן כממילא בדר זהו היינו היה בזה דבר נשכח והוא מצאה, אז נהיה מוחייבים לשמור אליו לבלש, אכן אם נאמר כי הדג היה במציאות וגם הוצאת צבעו היה ידוע בכל זמן מהזמנים שעברו עליו מעת שפסקה התכלת מישראל, ועיי"ז לא לבשוהו אבותינו ואבות אבותינו, הרי הוא כאילו יש לנו בקבלה ומסורה מאבותינו כי זה הדג וצבעו איננו החלזון והתכלת אף שהוא בכל הסימנים שסימנו בו חז"ל, כי אפילו נרבה כחול ראיות לא ויעלו עד הקבלה והמסורה, ורק אחרי אשר יברר לנו כי זה לא מלאכת צבע נפסק ונשכח מציאותו או ידעיתו בשום זמן מהזמנים ונפסקה בזה הקבלה או ידעית לנו דברי החלל לאהא, וכע"ז שיהיה "כעיל האדמו"ר מראדון זצ"ל שם. ובשם המהרי"ל דיסקין זצ"ל הובאה טענה דומה "הלא כמה גדולים מהראשונים אשר היו קרובים לזה המקום אשר נמצא זה הדג ובודאי ידעו מזה הדג וכולם כתבו והאדינא ליכא תכלת" (נפס"ל) משכנת לאביר יעקב, רשימות מדברי מהרי"ל דיסקין על התכלת, מכת"י בן המחבר. וכעיי"ז מובא גם בשם החזו"א (משנה א"ש, ע' קלב) "עד הדיו הלא היה בכל הדומים".

טענת הבית הלוי מפורסמת באופן אחר, שרק עיי' מסורת ניתן לברר כל מציאות בתורה, ולכן לא ניתן להחזיר תכלת. ועיי' לעיל שלדעת המהרי"ל ועוד ניתן להחזיר התכלת על ידי סימנים ראיות.

שאלות על זהות החלזון עם הפורפורה

♦ הרמב"ם (הל' זילת פ"ב ה"ב) כתב שהחלזון הוא דג, ואיך ניתן לומר כן על חלזון הפורפורה?
ת: איתא בפירוש הגר"א למשניות (כל"פ י"א ב') "שכל שפגם מין דג הוא, כל דמות שיהיה לו"י" וכן מבואר בראב"ע (שמות ז' כז) שכ' שאל-המס' [תנין - crocodile] הוא מין דג, וגם החוות יאיר כותב על הפורפורה "מדם דג שנקרא הדג פורפרי".

♦ ברש"י (שמות כ"ד, ב' צמדנר טו לה; וכן ברש"י ברכות ט: ד"ה תכלת) איתא שהתכלת צבעה ירוק.
ת: בתוס' (חולין מז: ד"ה אלא ירוק, סוכה לא: ד"ה הירוק ככחתי) מבואר כי תואר "ירוק" כולל גם צבע כחול, וכן "וכ"כ המרדכי (הל' מה ש' תשל, מוצא כחתי י"ד קפ"ו) "בין מראה בל"א [כחול], בין מראה גע"ל [צהוב], בין מראה גרי"ן [ירוק], כולן בכלל ירוק הן" וכן פי' המשכיל לדוד (לרד פסדו, על דברי רש"י שם); ובע"כ צ"ל כן ברש"י, שהרי הוא עצמו כתב (שם סוף מה) "צבע התכלת דומה לרקיע המשחריר לעת ערב" (ועי' פ"י מנדים סי' ע' אות' ו' שאלה זקנו על האלה רצה "היה עלית ירוק הנקרא בל"א [כחול] בלשון אשכנז וזכר לתכלת").¹¹

♦ אם צבע הפורפורה שוה בהרכבו הכימי לקלא אילן, כיצד תבחין ביניהם בדיקת הגמ' במנחות (מנ:)?

ת: עמידות הצבע אינה תלויה בחומר הצובע בלבד [דהיינו הנוון עצמו] אלא גם בחומרי לוואי, וקלא אילן אינו נקטל כמו הפורפורה בגלל שקיימים ביניהם הבדלים בחומרי הלוואי, שכפי הנראה משפיעים על תהליך הצביעה.¹²

♦ משמע בתוס' (מנחות מנ:) שלדעת רש"י אם הצבע מורכב מדם חלזון עם סממנים הוא פסול¹³, ולצביעת התכלת של המורקס משתמשים בסממנים.

ת: הסממנים ששמים ביורה מאפשרים את קליטת הצבע בלבד, אולם הם עצמם כלל אינם נקלטים בצמר ולכן כשר לכוי"ע, שמתקיימים גם דברי הרמב"ם שהשתמשו בסממנים וגם שיטת רש"י הנ"ל.

¹¹ ולא פשוט כלל שדוקא מה שמוגדר כידג' בימינו נקרא ידג' אצל חז"ל, ועד לפני כמאתיים שנה גם חלזונות היים היו נקראים 'ידגים' [וכן הוא עד היום באנגלית ועוד הרבה שפות]. ולפי"ז נתיישב איך כתב הרמב"ם שהוא דג והגמ' קאמר רק שדומה לדג, דכל דבר לענינו, שהוא חי במים, וגם נרתיקו דומה לסמך דג הוצלל במים. והרמב"ם בעצמו כתב (מהמשי' כלים י"א) שיש לחלזון צדף, ועי"כ שאין כוונתו שהוא דג גליל כפשוטו.

¹² והיינו שאין רק שכלל כחול בירוק, אלא שהיו שניהם נחשבים לנוון אחד בשם 'ירוק' ונכמו שצובי' כינוהו חז"ל 'ירוק' בכי"מ, ובאמת אין עוד מילה לכחול בלח"ק מלבד 'ירוק'.

¹³ מלבד זאת יש מסורת ביד כל כלל ישראל שגוון התכלת הוא כחול; וכן כתבו: רס"ג (בתפסית), ר' נחשון נאון (מוצא בעיטור הל' ציצית), הרמב"ם (מהמשי' ברכות ד' א, ומנחות ד' א, ש"כ שתכלת היא 'אורקי' - כחול), רבינו יונה (לברכות ד: מדפי הרי"ף), רבינו בחיי (שמות כ"ח), החזקוני (שם כ"ח), הרד"ק (ושרת תכ-ס), המהר"ם מרומנובורג (חיד סי' תרל"א), הרא"ש (חולין פ"ב ט, ובתוס' הרא"ש חולין פ"ב ט, החוות יאיר כ"ב בס' רי"ת) המהר"ם (סוכה לא: א) ועוד הרבה; וכן העידו יוספון ופילון האלכסנדרוני שראו התכלת בעצמם, וכן הוא בתרגום עקילס הגר (מוצא במדרש אסתר) ובתרגום השבעים. וכן נקטו למעשה אלו שעשו זכר לתכלת בטליתם (אלהי רב ט' ה, ומוצא בפמ"ג ט' ו, לקט יושר בשם התרוה"ד ועי' יב, החוות יאיר כ"ב בס' מקור חיים סי' י"ח ס"ק ב', ש"י"ת שואל ושאל ח"י א"ח קיא, ערוך השולחן ט' כו, וכן מנהג הרבה מהאדמו"רים וק"י בעלזא בימינו). מ"מ בתוס' סוכה (שם) נראה שנוקט שיש בזה מחלוקת בין הבבלי והירושלמי.

¹⁴ ש"י"למרות שאין שום הבדל בין הצבענים עצמם, יש הבדל בין חומרי הלוואי שכלל אחד מהם... התוצאות [בנפישות הצבע] תלויות, לא רק בחומר שמשתמשים בו, אלא גם בדרך שעושים את הצביעה" (ר' אליהו טבגר שליט"א ע"פ מה ששמע מכיכא מומחה לצביעות, אור ישראל גליון ו', ע' קלה).

¹⁵ וכבר נעשו ההבחנות של הגמ' ע"י כותבי עלון זה, והצליחו להוריד צבע קלא אילן [ועיין] ולא ירד בחבנה זו צבע המורקס; ומה שעדיין לא הצליחו להוריד קלא אילן שעושים כיום, הוא מפני שנעשה בשיטה מלאכותית.

¹⁶ רב שמואל בר חפני גאון (בהל' ציצית, נדפס כנספח לספר כליל תכלת לר' אליהו טבגר, והוא מקור לכמה חלזות של הרמב"ם בהל' ציצית) כתב בפירוש "ויבא לנו הידיעה שהיו צובעים בדם חיה של ים ששמה 'חילזון', בתערובת דבר אחר".

גדולי הדורות על החזרת התכלת

כתב המהרש"ם זצ"ל בצוואתו "...יקחו את הטלית טירקישען, בלא העטרה, וקשורין בו ציצית עם תכלת..." (נדפס בראש ספרו תכלת מרדכי עה"ת).

ויש לי עדות שהג"ר איציל מפונויועז לבש תכלת בטליתו בהצנע, כמו שהעידו תלמידיו שלמדו אצלו (מהקדמת ר' ירוחם ליינר למאמר שפוני טמוני חול, וכן העיד מרן בעל הקה"י זצ"ל).

אמר מרן בעל החזון איש זצ"ל על התכלת של האדמו"ר מראדזין זצ"ל "הלא אין שום היזק בדבר - להטיל ספק תכלת - ואילו היה צל צילו של ספק הלא היו הגדולים אזי מקבלים אותו" (מעשה איש ח"א ע' קלב).

סיפר הג"ר דוד צבי הילמן זצ"ל שפעם ביקש ממנו בנו של הגרא"ז מלצר זצ"ל שיקנה לו פתילים מבית צביעה של ראדזין. כששאל אותו אם שאל דעת תורה בענין, ענה ששאל את גיסו מרן הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל, והשיב לו "ניט דא קיין חשש" [שאין חשש איסור בדבר] (ע"ע באורחות רבינו ח"א ע' רמו ע"ז).

♦ בגמ' שבת (ט"ה) מבואר שהצד חלזון בשבת חייב, ואיך זה ייתכן במורקס [וא בכל חלזון אחר] שזו לאט [ולכאן] יהיה כניצוד ועומד?!

ת: ברבינו ירוחם (מח"ס י"ח חלק י, פ:) מפורש שיש חיוב צידה על תולעים, וז"ל "ושאר שרצים כגון תולעת וחלזונות" ועקברים, הצדן לצורך חייב, וכן מוכח מרש"י (תנינה יא, ויקרא יא ל, שפי' חומט: ליתג'א-שגלל, וחומט הוא משמנה שרצים שמופרש בנשמה שיש בהם לידה), וכן פסק מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אורחות שבת פ"ד ה"ה כ"א ושגלל וסן קוועטס הל' ז' ג), וכן מבואר מדברי מרן הגרי"ש זצ"ל (שולחן שגלל סי' שטן אות' ד' חט"ז ז') שאם צריך תחבולות לצודו הוי בכלל "הבא מצודה ונצודנו" ואינו כניצוד ועומד, וכן פסק הג"ר נסים קרליץ שליט"א (תורת המלאכות ח"ה סוף עמ' קטו) וכן מבואר בארוכה בס' הלכות שבת בשבת (ליד אות' ז' וסס חט"ז ז' שסס מן הגרי"א זצ"ל).

♦ מהמורקס ניתן להפיק גם צבע סגול, ויש שהציעו שהוא הארגמן (עי' ערוך ערך אמר ז', ש"ת הגרשק"א מיון המאור ח"ה בשאלת הגר"ה קאלשער, וכן אפשר לדייק מס' הקדמוניות ליוספוס; ויודאי כדור שגזשו מהלכות מסוני הפרישור' גם בגל ואדום), וא"כ איך לא הזכירו חז"ל שמחלזון התכלת צבעו גם ארגמן?

ת: אין הכרח לומר שהארגמן של תורה בא מהפורפורה, ואדרבה, בראשונים מבואר שנעשה מכנימות ה'ילכא' (רמז"ס פיה"מ כלל"ס ע' א ורע"ב שם, ד"ק ש"ס ארגמן וד"כ ז' ז' ו), וגם לא היה הארגמן סגול (מנחת ר' אליעזר פ"ד ר' ארגמן שהוא דומה לאש, אכרנאל צמדנר ג' ארגמן דומה לס', וע"ע בקוועטס מרכז ארגמן שהוכיח כן מעשרות מקורות). מלבד זאת מהרמב"ם (כלי המקדש ח"ג וצמל"מ שם) משמע שאין קפידה ממה נעשה הארגמן, ולכן לא הזכירו חז"ל את מקור הארגמן כלל.

הדפסת העלון בשנה זו היא בחסות בית הצביעה

"תכלת לזושיב" ש"בו"

שע"י אברכים בני תורה ובהכוונת מורי צדק המצויים בענייני התכלת.

להערות וביירוים על הנכתב כאן, ולכל הערה בנושא התכלת, וכן להשיג העתק מאחד המקורות שהובאו כאן, אפשר לפנות למייל: alon@techeiles.org ונשתדל לענות כפי האפשר. ניתן להשיג ציציות מוכנות בטלפון 052-7620-871.

העלון נכתב בקיצור נמרץ, והרוצה לעיין עוד בסוגיא ימצא מבוקשו בספרים וקונטרסים שנכתבו על נושא זה (חלקם ניתן לקבל במייל הנ"ל), שם התייחסו לעוד הרבה פרטים בסוגיא, והרחיבו על הנושאים שהצענו כאן:

קובץ ספרי התכלת ראדזין (הוצאת מישור) ספר התכלת (ר' מנחם בורשטיין)	חזות של זהב (ר' בנימין הלוי הורביץ)
לולאות תכלת (ר' שלמה טייטלבוים)	תכלת וארגמן (ר' מנחם אדלר)
תכלת וארגמן (ר' מנחם אדלר)	קריסי זהב
להבדיל בין תכלת לארגמן	תכלת דחלזון (ר' אליעזר הול)
לבוש הארון (ר' מאיר הלמן)	כולו הפך לבן
בכנף איש יהודי (ר' יצחק ברנד)	

¹⁷ ככה"נ גרס כן ברש"י (שבת קז, ד"ה ושאר שקצים שבמקום "נחשים" גרס "חלזונות"), וכן העתיק הרע"ב (שבת יד א), וכ"ה ברש"י בכת"י (ועי' בדקדוקי סופרים לרש"י מס' שבת ל"ר משה יהודה הכהן בלוי), ויהיה מוכח מזה שחלזון זו לאט בדמיון לתולעת, ועי"כ יש בו צידה.

מתוך הסכמת הג"ר משה מרדכי קארפ שליט"א לכתבי ר' אליהו טבגר שליט"א:
...ואף שלמעשה מכמה טעמים אי אפשר לחייב ללבוש התכלת כהוראת מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל], מ"מ בודאי אותם שזכו לברר הלכותיה ויצא להם כן ע"פ ביורור פרישה צריכים לקיימה ואין מושג של בושות פנים בקיום ההלכה, וגם מי שחשקה נפשו עכ"פ להדר לקיימה גם אם אין מחוייבין בכך ואף על צד ספק הרוחק בודאי היידור וחיובו מצוה יש בזה וגדול שכרו...

מתוך הסכמת הג"ר עמרם אופמן שליט"א, חבר בד"ץ העדה החרדית, לספר לולאות תכלת:
...המעייין יראה שבמין זה של חלזון מיושב כל הקושיות ורגלים לדבר שהוא התכלת הנכון. וכן כמה וכמה מגדולי הדור יראים ושלימים שהתחילו לקיים מצות תכלת בצנעה, והכל הולך קמעה קמעה, ונזכה בקרוב שכלל ישראל יקיימוהו ברוב עם – ונקווה שיהיה על ידי משיח צדקנו.

מתוך הסכמת הג"ר שמואל נרל שליט"א לספר חזות של זהב:
...מכל מקום אין מקום להטיל ספק במסקנה כי החלזון מורקס טרונקולוס הוא המקור האמתי לצבע התכלת... וכל הראיות לכאן' שהם מביאים מהגמ' ומהמדרשים לשלול את זיהוי החלזון, הם דברים שאין בהם ממש, ואפשר לישבם בקל.

הראשלי"צ הג"ר יצחק יוסף שליט"א, בשו"ת הראשון לציון (או"ח ח"א, סימן א'):

...ויש טוענים שהתכלת שמצאו כיום הוא אחרי הוכחות רבות וחקר מעמיק בהלכה, ועל כן נראה שאם רוצה לעשות כן בטלית קטן בצנעה יש בזה הידור...

מתוך הסכמת הג"ר חיים ישראל הלוי בלסקי זצ"ל, ראש ישיבת תורה ודעת, לספר לבוש הארון:

...וכנראה יש גם מה לסמוך על דברים אלה למעשה... כי לא לתנן החזיקו בזה למעשה כי הדברים נכונים וח"ו לדחותם בקש...

מכתב של הג"ר יצחק שלמה זילברמן זצ"ל, בענין התכלת (קובץ פינת יקרת ז'):

...ולעצם הענין, אני עיינתי בענין התכלת יותר משנה... ואני משוכנע בזה בודאות גמורה שהדבר יצא מגדר ספק ואין לדיין אלא מה שענינו רואות. והלואי ואחרים ג"כ היו משקיעים בזה עיון כל הצורך – אין לי ספק בזה שגיעו למסקנא זו – והשאננות בזה אינו מובן ל...

